

YARATICILIK, GİRİŞİMCİLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA

CREATIVITY, ENTREPRENEURSHIP AND PSYCHOLOGICAL COUNSELING

^aF. Ebru İKİZ , ^bCanan YÖRÜK, ^cEsra ASICI, ^dMustafa TANRIKULU,
^eİbrahim CEYLAN, ^fBarışcan ÖZTÜRK

^aDoç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ikizef@gmail.com

^aArş. Gör., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, cananyoruk@gmail.com

^cArş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi, esraasici01@gmail.com

^dUzm.Psi.Danış., Maltepe Askeri Lisesi, tanrikulumustafa@gmail.com

^eUzm.Psi.Danış., Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulu, iceylan@tekok.edu.tr

^fUzm.Psi.Danış., Altay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, bariscano@hotmail.com

Özet

Gelişen ve küreselleşen dünyada toplumsal ve ekonomik yaşamdaki hızlı yapılanmaların etkisiyle bireylerin ve işverenlerin istek, ilgi ve ihtiyaçları da her geçen gün değişmekte ve yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu durum hem bilimsel ve teknolojik alanda hem de sosyal, eğitimsel ve mesleki alanlarda yaratıcı ve girişimci uygulamaların ivme kazanmasını beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada bireylerin eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesinde, kişisel ve mesleki gelişimlerinin sağlanmasında büyük ölçüde rol oynayan psikolojik danışmanlık mesleğindeki yaratıcı ve girişimci süreç ve faaliyetlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda literatür taraması yolu ile a) yaratıcılık, psikolojik danışmada yaratıcılık, psikolojik danışmada kullanılan yaratıcı teknikler, psikolojik danışmada yaratıcılık eğitimi; b) girişimcilik, psikolojik danışmada girişimcilik, psikolojik danışmada kullanılan girişimci teknikler ve psikolojik danışmada girişimcilik eğitimi konuları sırasıyla tanıtılmaya ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Sonuçlar, yaratıcı ve girişimci projeler, faaliyetler ve uygulamalar geliştirilebilmesi için hem lisans hem lisansüstü eğitim gören psikolojik danışman

adaylarına hem de alanda farklı kurum ve kuruluşlarda çalışan psikolojik danışmanlara yönelik öneriler ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcılık, Girişimcilik, Psikolojik danışma.

Abstract

Globalization and developments through world, rapid societal and economical changes in structures effect the needs, expectancies and interests of people and employers, result in changes and new perspectives. This position bring along acceleration to the creative and entrepreneurial applications both in scientific and technological areas and also in social, educational and vocational areas. In this study, the investigation of the creative and entrepreneurial applications through psychological counseling and guidance profession is aimed because as a helping profession, it is important to organize educational activities, to enhance personal and vocational developments in consistent with new and changing needs. Thus, literature review is used and a) the concept of creativity, the nature of creativity in counseling, creative techniques that can be used in counseling process and the scope of creativity education to counselors and trainees; b) the concept of entrepreneurship, the nature of entrepreneurship in counseling, entrepreneur techniques that can be used in counseling process and the scope of entrepreneurship education to counselors and trainees are introduced and defined relatively. Results assert important suggestions for enhancing creative and entrepreneur projects, activities and techniques for both the psychological counselors working in different settings, and also for the undergraduate and post graduate counselor trainees.

Keywords: Creativity, entrepreneurship, psychological counseling

Giriş

Psikolojik danışma süreci genel olarak, bireye kendini daha iyi tanınması, istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve var olan kaynaklarını ve güçlü yönlerini keşfederek sorunlarına etkili çözümler üretebilmesi konusunda yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda psikolojik danışma sürecinde kullanılan yaklaşımlar ve teknikler danışanın istek, ilgi, ihtiyaç ve özelliklerine ne kadar uygun olursa danışma sürecinin de o kadar etkili olacağı düşünülmektedir. Yaşantı ve ihtiyaçlarda meydana gelen değişim ve gelişmeler psikolojik danışma süresinde de farklı uygulamaların ortaya çıkarılması ihtiyacını doğurmaktadır. Bu ihtiyaç yaratıcı ve girişimci psikolojik danışma kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında yaratıcılık ve girişimcilik ile ilgili yerli ve yabancı literatür incelenmiştir. Bu çalışmada yaratıcılık, psikolojik danışmada yaratıcılık psikolojik danışma sürecinde kullanılan yaratıcı teknikler, psikolojik danışmada yaratıcılık eğitimleri; girişimcilik, psikolojik danışmada girişimcilik, psikolojik danışmada kullanılan girişimci teknikler ve psikolojik danışmada girişimcilik eğitimi konularında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Yaratıcılık

Literatür incelendiğinde yaratıcılık kavramının nasıl tanımlanacağıyla ilgili ortak bir görüş bulunmamakla birlikte Aslan'a (1989) göre yaratıcılık kavramına dört farklı açıdan bakılmaktadır. İlki, ortaya çıkan ürün ya da verim açısından yaratıcılıktır. Bu, kamu kurumlarında olduğu gibi, bireyin fazla önemsenmemesini ve ürünün bireylere kazandıracakları ile ilgilenilmesini içermektedir. İkincisi, buluşçu yaratıcılıktır. Bireyin deneyim kazanmasıyla yeni ilişkileri algılamasını ve yaptığı işe orijinallik katmasını ifade eder. Üçüncüsü yenilikçi yaratıcılıktır ve yüksek bir soyutlama becerisini ve spontanlığı gerektirir. Dördüncüsü de açığa çıkmış yaratıcılıktır; tamamen yeni prensiplerin arayışını ve özgünlüğü ifade etmektedir. Sawyer'a (2006) göre ise yaratıcılık sürecinin altında orjinallik ve yararlılık olmak üzere iki temel öge bulunmaktadır. Yaratıcılık, hem orijinal hem de yararlı olan bir çalışmayı üretme yeteneğidir. Bir başka bakış açısı, bir uçta bireyin sıra dışı başarılar elde edebildiği yaratıcılık olduğunu ve diğer uçta bireyin kendi potansiyelini ve kişisel ilgilerini geliştirdiği yaratıcılık olduğunu söylemektedir. Bireyin kendi potansiyelini ve kişisel ilgilerini geliştirdiği yaratıcılık potansiyeli, gün içerisinde herhangi bir eylemi yaparken farklı bir açıdan bakabilmeye, hayal kurabilmeye, problem çözebilmeye ve bir ürün ortaya koyabilmeye odaklanmaktadır. Psikolojik danışma sürecinde önemli olan danışanın yaratıcılığın bu türüne ne kadar sahip olduğudur (Gladding, 2011).

Yaratıcılığın ortaya çıkma sürecine baktığımızda hazırlık, konsantre olma, tasarlama, aydınlatma, doğrulama ve detaylandırma olmak üzere beş evresi olduğu bilinmektedir. Hazırlık evresi; beceri, kaynak ve ön bilgilerin kazanılmasını içermektedir. Konsantre olma evresi probleme yoğun bir şekilde odaklanmayı ifade etmektedir. Konsantre olma evresi; hatalı başlangıçlar ve engellenmeleri içeren bir deneme yanılma sürecinden oluşmaktadır. Tasarlama evresi problemden uzaklaşmayı ve bilinçdışı düzeyde fikirleri düzenlemeyi, bütünleştirmeyi ve netleştirmeyi içermektedir. Aydınlatma evresi, ilerideki çalışma için bir çözüm ya da yönlendirme öneren bir hayal, düşünce ya da bakış açısının aniden ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Beşinci evre, doğrulamanın ve detaylandırmanın yapılmasını ifade etmektedir. Bu evre fikirleri test etmeyi, değerlendirmeyi, fikirleri kullanmak için bir

strateji geliştirmeyi ve fikirlerin değeri konusunda diğerlerini ikna etmeyi kapsamaktadır (Gladding, 2011).

Yaratıcılığa kuramsal açıdan baktığımızda, psikanalitik kuramı geliştiren Freud'a göre yaratıcılık, topluma zarar verecek libido enerjilerine karşı genç yaşta bilinçaltında yer alan çatışmalara yönelik bir savunma olarak ifade edilmektedir (Yavuzer, 1996). Gestalt kuramcılarında Wertheimer'e göre yaratıcılık problem çözme niteliğinin en üst düzeyi olarak değerlendirilmektedir ve büyük oranda bireyin geçmiş deneyimleriyle belirlenmektedir (Akyıldız, 1994). Çağrışım kuramcısına göre yaratıcılık, çağrışımın sayısına, alışılmamış olmasına bağlıdır ve yaratıcılık için gerekli olan çağrışım yapabilme, yetenek ve eğilimleri bireysel farklılıklardan etkilenmektedir (Acıbozlar, 2006). Hümanist kuramcılardan Maslow'a göre ise yaratıcılık, bir ürün, etkinlik, karakter ve süreç olarak, her ne yapılsa yapılsın kendi ruhunu ortaya koymak şeklinde tanımlanmaktadır (Savieski, 2004).

Yaratıcılıkla ilgili yapılan araştırmalar, yaratıcılığın öğrenilebildiğini, birey yaşlandıkça yaratıcılığın azaldığını ve kişinin yaratıcı potansiyelinin ortaya çıkması için destekleyici çevre koşullarının var olması gerektiğini göstermektedir. Genel olarak yaratıcı insanlar; esnek ve yeni fikirlere açık, belirsizliğe karşı toleransı yüksek, ilgili, meraklı ve enerjik, canlı bir hayal gücü ve şaka yapma yeteneğine sahip, çalışkan ve azimli, değişimden hoşnut olan, farklı bir düşünce biçimine sahip ve farklı çalışmalar üretmeye motive olmuş kişilerdir (Gladding, 2011).

Psikolojik Danışmada Yaratıcılık

Gladding (2008, 2011)'e göre yaratıcılık toplumun diğer alanlarıyla olduğu gibi psikolojik danışmanlık alanı ve psikolojik danışma süreciyle de bağdaştırılabilir. Çünkü zaman zaman canlı, neşeli ve şakacı olan; sorumluluğun eşit oranda paylaşıldığı bir problem çözme

ortaklığı geliştiren; sözel ve sözel olmayan yönleri içeren; kültüre duyarlı ve her bireye hitap eden doğası psikolojik danışma sürecini yaratıcı kılmaktadır.

Sürecin uygulanması açısından bakıldığında Jacobs'a (1992) göre, yaratıcı danışmanlık tekniklerinin kullanımı danışmanın danışana yardım etmede kullandığı çok yönlü yaklaşım ihtiyacını karşılamaktadır. Yaratıcı danışmanlık yaklaşımları ve özellikle de yaratıcı tekniklerin kullanımı psikolojik danışma sürecinde danışmana, danışanın görsel, işitsel ve yaşantısal öğrenme tarzıyla iletişime geçebilecek şekilde meseleye çok yönlü bir bakış açısından yaklaşmasına fırsat vermektedir.

Gladding (2008)'e göre yaratıcılığın boylamsal doğası da psikolojik danışmanın yaratıcı bir süreç olmasının önemli nedenlerindedir. Danışmanların arkalarında bıraktıkları miras çoğu zaman kalbi kırılmış ve desteğe ihtiyacı olan bir kadın, deneyimsiz sıkıntılı bir ergen, aniden işsiz kalan orta yaşlı bir adam, yalnız başına kalan bir yaşlı, arkadaşlık kurmada güçlükler yaşayan bir okul çocuğu, motivasyonu düşük bir lise öğrencisi ve birbirlerinden uzaklaşmış kızgın çiftler gibi çeşitli yaş ve yaşam dönemlerinden yardım edilen kişilerden oluşmaktadır. Araştırmalar danışma oturumlarında bu koşullarda yaşayanların ya da benzer durumda olanların olabileceğini ve bu kişilerin iyi yönde değiştirilebileceklerini göstermektedir. Danışanlar psikolojik danışma sürecindeki yaratıcılıkla engelleri aşmakta ve kendilerini gerçekleştirmektedirler. Bununla ilgili olarak Frey (1975) danışmanlığı, danışan ve danışmanın yeni bir plan oluşturmak, farklı bir bakış açısı geliştirmek, alternatif davranışları belirlemek ve yeni bir hayata başlamak için kendi kaynaklarını birleştirdikleri yaratıcı bir girişim süreci olarak ifade etmektedir.

Psikolojik danışma alanında sadece danışma sürecinin kendisi değil, danışmada faydalanılan kuram ve tekniklerin tarihsel gelişimi de yaratıcılık olmadan psikolojik danışmanın var olamayacağını göstergeleridir. Tarihsel süreçte ilk olarak psikanalizin kurucusu Freud (1936)'un insanların kendini açma ve içgörü ile kendilerini iyi hissettiğine yönelik gözlemlerine ilişkin bilgiler oldukça yaratıcı bir yaklaşımın sonucudur. Öyleki artık katarsis,

ego, bastırma, yansıtma, bilinçdışı gibi teknik ve terimler zamanla günlük kelime dağarcığımızı yerleşmiştir (Sharf, 2008). Freud'un yaratıcı şekilde öne sürdüğü bilgiler ve teknikler, danışanların topluma ve kendi durumlarına uyum sağlamalarına yardımcı olurken onların ruh sağlığını iyileştirme aşamasını kolaylaştırmaya da yol açmış ve danışmanlıkta çığır açmıştır. Koşulsuz kabul, uyum, empati, samimiyet gibi terimler literatüre kazandıran Carl Rogers danışmanlıkta yaratıcılığın diğer bir örneğidir (Sharf, 2008). Bireyin dinlenildiğini, anlaşıldığını ve olduğu gibi kabul edildiğini hissetmesi ile kendini daha rahat ifade edebileceği, bu ifadeler yoluyla kendini daha iyi anlayıp değişebileceği, güçleneceği fikrini öne sürdüğü için danışmanlık tarihinde yaratıcı kabul edilmektedir (Gladding, 2008). Bir diğer psikolojik danışma ekolü olan bilişsel davranışçı alanda Albert Ellis ise bireylerin nasıl düşündüklerinin onların nasıl hissettikleri ve nasıl davrandıkları üzerinde önemli bir farklılık yarattığını öne sürdüğü, bireylerin farklı şekilde düşünerek farklı şekillerde davranmayı öğrenebildiklerini gösteren bir terapötik süreç geliştirdiği ve utanç atakları, münazara egzersizleri, rasyonel mizahi şarkılar oluşturduğu için yaratıcıdır (Ellis, 2004). Son olarak aile danışmanlığı alanında yaratıcılığın gücü, ailelerde anksiyeteyi ve duygusal süreçleri inceleyen Bowen (1978) tarafından temsil edilmektedir. Tüm bu kuram ve teknikler, danışmanlığın ona katkıda bulunan yaratıcı bireylerin çabalarıyla gelişmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Özetle, yaratıcılık, insan yaşamında hem hayatta kalmak hem de uygarlığın ilerlemesi için önemli bir güçtür. Bugün psikolojik danışmanlığın da dahil olduğu pek çok meslek alanında yaratıcılık bir gerekliliktir.

Psikolojik Danışmada Kullanılan Yaratıcı Teknikler

Son yıllarda psikolojik danışma süreçlerinde geleneksel olmayan pek çok tekniğin kullanımı kabul görmektedir (Haley, 1986). Amerikan Danışmanlık Birliği, Danışmanlıkta Yaratıcılık Birliğinin bu konudaki kavramsallaştırmaları ve bu yönde uygulamalara yönelmesi; danışmanlık sürecinde yaratıcılık konusuna daha önce hiç olmadığı kadar önem verildiğinin kanıtıdır (Duffy, 2007). Gerek şiirin ve yazının kullanımında (Gladding, 1979; Gladding,

2005), gerekse desteklerin ve hareketin kullanımında (Jacobs, 1994; Schimmel, 2007) ve gerekse de mizah kullanımında (Goldin ve ark., 2006) günümüzde yaratıcı danışmanlık uygulamaları sadece çocuklar ve ergenlerle değil, aynı zamanda yetişkinler ve ailelerle de yapılabilmektedir (Murray ve Rotter, 2002).

Yaratıcı danışma teknikleri danışanın geleneksel konuşma oturumlarına katılımı mümkün olmadığında yada bu yaklaşım etkisiz kaldığında kendini ifade ve kişisel gelişim için kullanılabilecek teknikleri içerir. Yaratıcı psikolojik danışma tekniklerinin kullanımı için uygun danışanlar çocuklar, demans ya da inme nedeniyle konuşamayan bireyler ya da dilin ötesinde bilinçdışında saklı olan klinik sorunlarla uğraşan bireylerdir. İkinci kısımdakiler danışanın konuşabildiği dönemlerden önce ortaya çıkan travma ya da istismara odaklanıldığında veya aile içinde duygular ya da olumsuz yaşantılar hakkında konuşmaya karşı sıkı bir tutumun olduğu durumlarda sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Yaratıcı psikolojik danışma kanser ya da AIDS gibi sağlık sorunlarına yönelik korkuları keşfetmek için kullanıldığında da etkilidir (<http://www.minddisorders.com/Br-Del/Creative-therapies.html#ixzz3TjW8Fa3U>, 08.03,2015).

Yaratıcı psikolojik danışmanlık doğasında etkileycilik ve yaratıcılık olan bir grup tekniği kapsamaktadır. Yaratıcı psikolojik danışmanın amacı danışanların kendilerini sözcüklerin ve geleneksel danışma yaklaşımlarının ötesinde ifade etmelerine yardımcı olmaktır. Danışmanlık çoğu zaman yaratıcı tekniklerin kullanılmasıyla daha etkili olmaktadır ancak hangi tekniklerin kullanılabileceği büyük ölçüde her bireyin kendine özgü koşulları ve durumuna bağlıdır. Bu nedenle yaratıcı terapilerin kapsamı danışanın kendini ifade tarzının uygun yolları bulunabildiği oranda sınırsızdır. En çok kullanılan ve profesyonel olarak desteklenen yaratıcı yaklaşımlar, yazı yazma, hareket, dans ve müzik terapisi, sanat, kil ve maske terapisi, oyun terapisi, kumla oyunu, hayvan terapisi ve bahçivanlığı içermektedir (<http://www.minddisorders.com/Br-Del/Creativetherapies.html#ixzz3Tkbtwaa>,08.03.2015).

Uygulama alanı geniş olduğundan çok çeşitli terapötik yaklaşımlarda kullanılabilen yaratıcı yazarlık ve günlük tutma tekniklerinin fiziksel ve duygusal sağlığa yarar sağladığı

bilinmektedir. Günlük yazmak akla her geleni düzenli olarak yazmak şeklinde uygulandığından stresin hafifletilmesinde, dikkatin hedeflere yoğunlaştırılmasında ya da çözülmemiş öfke ve yas duyguları gibi özel problem alanlarıyla başa çıkılmasında danışanlara yardımcı olabilmektedir. Bu teknikte günlüklere oldukça basit günlük olayları yazmak yerine, duygusal yönle odaklanmak daha önemli görünmektedir (Epston ve White, 1990).

Hareket ve müzik terapileri, genellikle gevşeme yaklaşımları ile birlikte kullanılır. Hareket terapisi dans ve hareket içinde duygu ve düşüncelerin yorumlanmasını içerir ve genellikle müzikle birlikte uygulanmaktadır. Müzik, dans ve hareket özellikle gençlerde stresin azaltılması ve duyguların ifadesi için sağlıklı tepkilerdir. Hareket, dans ve müzikler bakımevlerinde, spor salonlarında, yatılı tedavi merkezlerinde, danışman ofislerinde ya da evde kullanılabilir (Hobday ve Ollier, 1999). Hareket, dans ve müzik terapileri psikiyatrik bozukluklar, tıbbi sorunlar, fiziksel ve gelişimsel engelliler, duygusal bozukluklar, madde kötüye kullanımı, iletişim bozuklukları ve kişilerarası sorunları içine alan çeşitli koşullarda ve her yaşta bireyler ile kullanılabilir (Sharon, 2005; Cevalco, Kennedy ve Generally, 2013). Ayrıca öğrenmenin geliştirilmesine, benlik saygısının oluşturulmasına, fiziksel egzersizlerin desteklenmesine, stresi azaltılmasına ve uygun başa çıkma becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olmak için de kullanılabilir (Covington, 2001; Hobday ve Ollier, 1999).

Diğer yaratıcı danışma teknikleri oyun terapisi, kumla oyun, hayvan terapisi, ve bahçivanlık terapisinden oluşmaktadır. Danışmanın gözetiminde oyun oynadığı psikolojik bir tedavi şekli olan oyun terapisi, çocuklarla kullanılan yaratıcı bir yaklaşımdır ve uygulama alanı oldukça geniştir. Bu yaklaşımda danışman çocuğu anlamak ve çocukla iletişim kurmak için onun hayallerini ve oyununun sembolik anlamlarını bir araç olarak kullanmaktadır (Kaduson ve Schaefer, 2000). Kumla oyun ya da kum tepsi terapisi kumun tasarımlar oluşturmak ya da oyun cisimlerini kullanarak hikayeler kurmak için kullanılmakta olduğu oyun terapisinin özel bir türüdür. Kumla oynamak geleneksel terapilerde olduğu gibi sadece

bir konuda konuşmak yerine bazen farkına varmadan sorunları çözmeye ve zaten bireyin içinde varolduğuna inanılan cevapları bulmaya yardımcı olabilen yaratıcı bir ifade aracıdır (Homeyer ve Sweeney, 2011). Hayvan terapisi ve bahçıvanlık terapisi ise genellikle hastanelerde, yatılı tedavi merkezlerinde kullanılmaktadırlar ve katılan bireylerin hayatlarında eksikliğini ifade ettikleri mutluluk, iletişim kurma, başarı hislerini yaşamalarına yardımcı olarak onlara farklı bir deneyim sunmaktadır (Chandler, 2012; Relf, 2006; Wright, 2009).

Sanat terapisinde yaratıcı psikolojik danışmanın görsel olarak ifade edilen formları kağıt, kalem, boyalar, tebeşir ve marker gibi sanatsal malzemelerinin kullandığı çizme, boyama ve kil ile şekillendirmeyi içermektedir Sanat terapisi geleneksel psikoterapi kuram ve tekniklerini yaratıcı sürecin psikolojik yönlerinin anlayışı ve özellikle çeşitli sanat malzemelerinin duyuşsal özellikleri ile birleştirir. Sanat terapisi, görsel yardımcılarından yararlanarak bireyin hayatında henüz fark etmemiş olabileceği şeylere odaklanmanın ve onları görselleştirmenin bir yolunu bulmasına yardımcı olmaktadır. Kağıtta bir zaman çizelgesi oluşturma, daha önce adını koyamadığınız duyguları adlandırmanızı sağlayan duyu kartları veya maske kullanmak gibi teknikler ve yalnızca özel ihtiyaçlarınız için uygun görülen çeşitli diğer teknikler keşfedilebilir ve kullanılabilir (Rubin, 2001). Kil terapisinde, kili kullanmak ifadelerin ve duyguların fiziksel şekillere döndürülmesine ve kili şekillendirerek verilen desenler onların açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Danışma sürecinde kilin kullanımı istismar, suçluluk, öfke, hayal kırıklığı, yas ve benzeri sorunların anlaşılmasına ve çözülmesine yardımcı olmaktadır. Bu tekniğin özellikle geleneksel terapi teknikleriyle düşünce ve duygularını açıklamakta zorlanan çocuk ve ergenlerde işe yaradığı bilinmektedir. (Sherwood, 2004). Maske terapisinde, boyalarla sıfırdan bir maske oluşturma ya da önceden yapılmış bir maskeyi süsleme çoğu zaman bireyin kişiliğini keşfetmesine yol açmaktadır. Maskeler bireyin kendini nasıl gördüğünü ve ne olmayı hayal ettiğini bilince getirebilmektedir. Özellikle madde bağımlılığı, fiziksel ya da cinsel istismar öyküsü olanlarda bu teknikle kişiliğini keşfetmek bireyi özgürleştirmektedir (Warren, 2008; Dunn-Snow ve Joy-Smellie, 2000).

Jacobs'a (1994) göre yaratıcı teknikleri kullanma nedenlerimiz oturuma odaklanmak, kavramları daha somut hale getirmek, farkındalığı arttırmak, bir noktayı dramatize etmek, danışmanlık sürecini hızlandırmak, görsel ve yaşantısal olarak öğrenmeyi geliştirmek şeklinde ifade edilmektedir. Odaklanmak ve derinleşmek için sahne kullanımı, sandalye kullanımı, hareket kullanımı, yazma ve resim kullanımı, analogiler ve fantezilerin kullanımı olmak üzere beş çeşit yaratıcı psikolojik danışma yöntemi olduğu ve bunların her birinin farklı teknikler içerdiği de ileri sürülmektedir. (<http://www.impacttherapy.com/PDF/ImpTherapyFullset.pdf>, 10.03.2015).

Psikolojik Danışmada Yaratıcılık Eğitimi

Yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi psikolojik danışmanlık mesleğinde de zaman geçtikçe yeni ihtiyaçlar ve güçlüklerle karşı karşıya kalınmaktadır. Belli bir dönemde geçerli olan bir kuram ya da teknik zamanla eskiyip o günün gereksinmelerinin karşılanmasında yetersiz kalabilmektedir. Çevrenin, bireylerin, grupların ihtiyaçlarının değişmesi ve toplumun evrimiyle dünün yardım etme stratejileri bugüne uygun olmayabilmektedir. Gladding'e (2008) göre psikolojik danışmanın bu değişim sürecindeki yolculuğu yaratıcılık ve araştırmaya dayanmaktadır. Bu nedenle psikolojik danışmanlık mesleğini sürdürebilme ve geleceğe taşıma yaratıcılığın eğitim ile geliştirilmesini ve teşvik edilmesini gerektirmektedir.

Bir danışman olarak daha yaratıcı olma sürecini başlatmak ve danışanların daha yaratıcı olmalarına yardımcı olmak için çocukların yanı sıra bireysel, çift, grup ve aile danışmanlığında da kullanılabilen yaratıcılığı teşvik etmede ve geliştirmede anımsatıcı bir teknik olan SCAMPER, Robert Eberle (1971) tarafından geliştirilmiştir. SCAMPER tekniğinde her harf, danışman ya da danışan tarafından kullanılacak bir eylemi ifade etmektedir. *S-Yer değiştirme*; danışanın "ve" kelimesini "ama" yerine kullanmayı, "evet ve" kelimesini "evet ama" yerine kullanmayı öğrenebilmesi ve daha açık ve tatmin edici konuşmalara sahip olabilmesini; *C-Birleştirme*; Farklı düşünceler ve öğelerin bir araya getirilmesi ve birleştirilmesini;

A-Uyarlama; bir şarkıya benim şarkım diyebilmesini ve böylece danışanların dünyada yapıcı işlev göstermelerini; **M-Değiştirme;** danışanların bakış açısını değiştirmeyi; **P-İyi Bir Duruma Çevirme;** danışanların zamanını, yetenek alanlarını ve olumsuz duygularını olumlu yararlı bir amaca yönlendirmesini; örneğin öfkelerini, evi temizleme ya da bahçeye bitki dikme gibi iyi bir duruma çevirmesini; **E-Yok Etme, Çıkarma;** danışanın kendi hayatında olumlu ve etkili olarak istediği hayatı sürdürebilmesi için alışkanlıklarından vazgeçebileceği ve özlemeyeceği örneğin, televizyon veya medya bağımlılığı, bağırması, şeker yemesi gibi, neler olduğunu düşünmesini; **R-Ters Çevirme, Yeniden Düzenleme;** psikolojik danışmada koltukların yeniden düzenlenmesiyle danışanın odayı ve bir durumu farklı bir bakış açısından görmesini ve kimin ilk önce konuşacağını ters çevirmesini içeren çeşitli tekniklerin danışma sürecinde kullanılabileceğini ifade etmektedir (Gladding, 2011).

Danışmanlıkta danışanın ihtiyaçlarına yönelik yaklaşım ve tekniklerin geliştirilebilmesi ve teşvik edilmesi açısından yaratıcılık, danışman eğitiminde süpervizyon sürecinde de özellikle grup bağlılığı ve öz-farkındalığın artırılması aşamalarında yararlı bulunmaktadır (Gladding, 2005). Bu doğrultuda Wilkins (1995) grup süpervizyonunda üç evreden oluşan yaratıcı bir terapi modeli geliştirmiştir. İlk evrede öğrenciler çiftler oluşturur ve her bir çift mücadele ettikleri belirli bir danışan ile ilişkilerini keşfetmek için görsel sanatları kullanır. İkinci evrede, çizimin tamamlanmasından sonra, öğrencilerden biri şu an üzerinde çalışılan danışanın rolünü oynar ve süpervizör tarafından danışanın ses tonu, duruşu, jestleriyle ilgili cesaretlendirilir. Üçüncü evrede ise, diğer öğrenci danışman rolünü oynar ve danışan rolünü oynayan diğer öğrenci geçmiş konuları gündeme getirir. Bu çalışmanın sonunda danışanın rolünü oynadıktan sonra sıklıkla öğrencinin danışanı algılamasının değiştiği, danışman rolünü oynayan öğrencinin de danışan, danışman ve sunulan konularla ilgili iç görüşünde artış yaşandığı görülmektedir.

Smith (2011) psikolojik danışmada hayal etme ve görsel sanatlar, müzik, literatür, drama, oyun, mizah ve hareket gibi yaratıcı sanatların kullanımını incelemek amacıyla ileri düzey lisans ve yüksek lisans öğrencilerine yönelik “Yardım ilişkisinde yaratıcı yaklaşımlar

kursu"nu geliştirdiği göze çarpmaktadır. Kursta Gladding'in (2005) Bir Sanat Olarak Psikolojik Danışma: Psikolojik Danışmada Yaratıcı Sanatlar kitabını, yaratıcı sanatlar ve yardım etme konularına odaklanan makaleleri kaynak olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Öğrenciler ilk aktivite olan "bir metafor olarak ben" kapsamında yardım eden olarak kendilerini sınıfa bir metafor biçimini, kil, suluboya vbg. yaratıcı sanatları kullanarak tanıtır. İkinci olarak "orada ne var" etkinliği kapsamında her bir öğrenci yardım alanında, yaratıcı yaklaşımların başkaları tarafından nasıl kullanıldığını literatürü tarayarak keşfetmelerine yardımcı olunur ve bununla ilgili örnekler vererek sınıf arkadaşları ile paylaşır. Örneğin, bir öğrenci danışan ile terapötik ittifak kurmada, hip hop müziğin nasıl kullanıldığıyla ilgili bulunduğu bir makaleyi paylaşabilir. Yaratıcılığa yolculuk etkinliğinde; öğrencilerden kurs boyunca, ders dışı zamanlarda, haftada en az üç girişim olmak üzere, kendi kişisel yaratıcılık süreçlerinin kaydını tutmaları istendi. Öğrenciler eşsiz yaratıcılıklarının daha çok farkında olmaya ve bununla ilgili düşüncelerini resimler, semboller, renkler ile kaydetmeye teşvik edildi. Yaratıcı kaynak defteri etkinliğinde; öğrencilerden kendilerinin de katılmış olduğu sınıftaki yaratıcı aktiviteleri, kursun kaynak kitabından ve bunun dışındaki kaynaklardan okudukları aktiviteleri kaydetmeleri ve kayıt formunda aktiviteyle ilgili kendi deneyimlerini paylaşmaları istenir. Son olarak yaratıcılık projesinde, öğrencilerden yaratıcı yaklaşımın belirli bir türünü seçmeleri ve onu özel bir yardım alanına uygulamak üzerine çalışmaları istenir. Örneğin aile danışmanlığında şiir okumayı kullanmak gibi. Öğrenciler, yaratıcı yaklaşımın kullanımını gösteren deneysel bir ögeyi içeren belirli bir konuyla ilgili sınıfa sunum yapar ve araştırma raporu yazarlar. Yaratıcı müdahale kaydında ise, yüksek lisans öğrencileri sahte bir danışan ile yaratıcı bir müdahaleyi kullanırken kendilerini 20-50 dakikalık bir video kaydına alırlar ve kısa bir oturum eleştirisi de yazarlar. Amaç öğrencilerin yardım etmede yaratıcılıkla ilgili öğrendikleri şeyleri uygulama yeteneklerini göstermektir.

Ülkemizde de farklı yaş gruplarıyla yaratıcı düşünme becerisini ölçme, yaratıcı problem çözme becerisini geliştirme üzerine yapılmış sınırlı sayıda akademik çalışma ve eğitim programları bulunmaktadır. Torrance Yaratıcı Düşünme Testinin Türkçe versiyonunun geliştirilmesi (Aslan ve Puccio, 2006), eleştirel düşünme, yaratıcılık ve kişilik özellikleri

arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Aslan, 2004), yaratıcı bir çocuk yetiştirmek (Aslan, 2000), üstün zekalı çocuklarda bağlanma stilleri: yaratıcılık ile ilişkili olabilir mi? (Aslan ve İmamoğlu, 2009), okul öncesi eğitiminin yaratıcılık yeteneği yaratıcı problem çözme becerisi üzerine etkisi (Aslan, Aktan ve Kamaraj, 1997) ve yaratıcılık eğitimi (Aslan, 1998) bu çalışmalardan bazılarıdır.

Girişimcilik

Kavram olarak girişimcilik Fransızca bir kelime olan ve “bir şey yapmak” anlamına gelen “entreprendre” sözcüğünden türemiş olup ekonomik anlamda ilk olarak 18. yy’da, Paris’de bankacılık yapan Richard Cantillon tarafından kullanılmıştır. 20.yy’da ise girişimcilik terimi Jean-Baptiste Say ve Joseph Schumpeter’la birlikte sosyoloji, psikoloji, ekonomik teori ve ekonomik antropoloji çalışmalarında yer almaya başlamıştır (Arıkan, 2002). Girişimciliğin temelinde üç anahtar öge bulunmaktadır. Bunlar; yenilik getirme, risk alma ve proaktif olmadır. Yenilikçilik, sorunlara ve ihtiyaçlara yaratıcı, alışılmamış ve farklı çözümler aranmayı; risk alma, makul bir başarısızlık maliyeti oluşma ihtimali olan fırsatlara önemli seviyede kaynak aktarmayı; proaktif olma ise, amaca ulaşmak için her ne gerekiyorsa yapmayı ifade etmektedir (Börü, 2006). Hisrich ve Peters (2002)’e göre girişimcilik; ekonomik, psikolojik ve sosyal riskler üstlenmeyi göze alıp zaman ve gayret harcayarak farklı bir değer yaratma süreci olarak tanımlanmaktadır.

Girişimcilik tanımlarıyla benzer olarak girişimci, risk alarak yenilik veya geliştirme yapan kişidir. Başka bir ifadeyle, girişimci fırsatları gözleyen ve onları bulduğunda her tür riski alarak fikrini gerçekleştirmeye çalışandır. Dolayısıyla girişimci olabilmek için fikir üretmek, yenilik yaratmak ya da bir geliştirme yapmak gerekmektedir (Akyüz, Gedik, Akyüz ve Yıldırım, 2006).

Psikolojik Danışmada Girişimcilik

Girişimcilik kavramı her ne kadar teknik becerilerle ilgili görünse de aynı zamanda soysal ve mesleki çevre üzerine bütüncül bir anlayış edinme ile de yakından ilgilidir. Kişilerin becerilerini geliştirmede danışmanlık sağlama ve eğitim verme bir meslek alanı olarak uzun zamandır önem arz etmektedir. Beceri geliştirme aşamasında danışmanlık, girişimcilere kariyerlerinde ve çalışma hayatlarında karşılaştıkları farklı durumlarla başa çıkabilmeleri konusunda uzmanlaşmalarında yardımcı olmaktadır. Saxena ve ark., (2014)'e göre girişimcilerin dirençlilik, esneklik, tehlike ve risk alma, özgüven, kendini ve geleceğini güvence altına alma ve sosyal ilişkiler ile ilgili becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Benzer şekilde Çarıkçı ve Koyuncu (2010)'ya göre bireyci kültürlerde hâkim olan değerlerin kendine güven, bağımsızlık eğilimi, akılcılık, iç denetim odaklılık vb. olduğu görülmektedir. Bu becerilerin ve değerlerin aynı zamanda başarılı girişimcilerin sahip olması gereken kişilik özellikleri olduğu bilinmektedir. Bireylere kazandırılması gereken bu beceri, değer ve kişilik özelliklerinin farkedilip geliştirilmesini hedef alan doğası gereği psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin gerek okullarda gerek diğer kurumlarda bireylerin ve işverenlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek önemli bir meslek alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Girişimcilik, yoğun beceri ve dayanıklılık gerektirdiğinden kendi içinde bir mücadele olarak değerlendirilmektedir. Bu mücadele durumu danışmanlığın faaliyet alanını tanımlamaktadır ve girişimcinin beceri gelişimi için profesyonel danışmanlık gereksinimlerini ortaya çıkartmaktadır. Psikolojik danışmanlığın kapasitesi ve doğası, her bir girişimcinin problemleriyle şekillenmektedir. Danışmanlık sürecinde girişimcilerin kültürel geçmişlerinin farklılık gösterdiği, küçük girişimcilerin yönetsel yeterlik, yenilikçi çaba, maddi potansiyel ve uygulama becerileri gibi koşullarının yetersizliği dikkate alınması gereken temel noktaları oluşturmaktadır (Saxena ve ark., 2014). Bireylerin tüm bu güçlüklerle etkili bir şekilde başa çıkarak kariyer gelişimlerini ve girişimciliklerini sürdürebilmeleri için yönlendirilmeleri gerekmektedir.

Psikolojik danışmanlık açısından yeni mezun girişimcilerin yanı sıra geleceğin potansiyel girişimcileri olabilecek öğrenciler de kariyer danışmanlığına ihtiyaç duyabilmektedir. Neck (1997)'e göre kariyer danışmanlığı bireylere yaşam boyu çalışacakları işin geliştirilmesinde, çalışanların rolüne odaklanılmasında ve diğer yaşam görevleriyle etkileşimlerinde yardımcı olan bir süreçtir. Kariyer danışmanlığında, danışman öğrencilerin doğru yönlendirilmesine ve iş dünyasındaki mevcut küresel eğilimlerin takip edilmesine yardımcı olmaktadır. Kariyer danışmanlığında diğer beceri ve değerlerin yanı sıra öğrenciler emek verme ve girişimci özellikleri kapsamında tespit etme, başarı ihtiyacı, insiyatif alma, hesaplanmış risk alma, yaratıcılık, yenilikçilik ve diğerleri arasında liderlik gibi konularda da danışmanlığa ve eğitim programlarına ihtiyaç duymaktadırlar (Grace ve Ihuoma, 2013).

Psikolojik Danışmada Kullanılan Girişimci Teknikler

Girişimci teknikler psikolojik danışmada hem kariyer danışmanlığı hem de okul danışmanlığı alanlarında kullanılabilir. Goddard (2010) tarafından kariyer hizmetlerini bireylere zaman ve mekandan bağımsız olarak ulaştırmanın bir yolu olarak çevrimiçi (online) kariyer planlaması yapma tekniği kullanılarak kariyer danışmanlığı hizmetlerinin gelişiminin sağlanabileceği ifade edilmiştir. Bu teknikte çevrimiçi kariyer desteğini pedagojik yöntemlerle sunabilmek için oturumların tüm katılımcılara uygun olması gerekmektedir. Danışma sürecinde katılımcılara bir amaca hizmet edecek şekilde rehberlik edilmeli, rehberlik hizmetleri katılımcıların kendi potansiyellerini ve yeteneklerini keşfedebilmesi yönünde olmalıdır. Bu teknikte pedagojiyi oluştururken bilgi, kişisel öğrenme ve iletişim olmak üzere üç aşamadan faydalanılır. *Bilgi* katılımcıların kariyer hedeflerinin danışmanlarına aktarılması, *kişisel öğrenme aktiviteleri* katılımcılar üzerinde kişisel öğrenme stratejilerinin uygulanması ve *iletişim*, yazı temelli olarak katılımcılara süreç ve stratejilerinin aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır. Katılımcıların kariyer bilgilerini ve kaynaklarını etkili bir şekilde sınırlandırmak ve uzun dönem hedeflerde kariyer planlama yeteneklerini kullanmak e-kariyer pedagojisini geliştirmenin ilk adımı olarak ifade edilmektedir (Goddard, 2010). Vuroinen ve Sampson (2009) ise bunun yapılabilmesi için kişinin ihtiyaçlarını anlamak, bu ihtiyaca yönelik uygun önerilerde bulunmak, bireyleri iş ile

ilgili materyallere yönlendirmek, kişinin hedeflerini takip etmek ve bir hareket planı geliştirmek şeklinde dört aşama öne sürmektedir.

Girişimci teknik ve yaklaşımların bir diğer kullanım alanı olan okul danışmanlığında ise özellikle sosyal girişimcilik ön plana çıkmaktadır. Okul danışmanları okulda yöneticiler, öğretmenler, veliler ve toplum ile işbirliği içinde olmayı gerektiren bireysel ve grup danışmanlıklarından ve danışmanlık işlerinden sorumlu olan öğrenci ve personel hizmet sağlayıcılarıdır. Bu doğrultuda sosyal girişimcilik yaklaşımının özellikle örgütlerinin sınırlarına yayılmakta eşsiz bir konumda olan ve oldukça büyük bir toplulukla çalışan okul psikolojik danışmanları için faydalı olduğu kabul edilmektedir (Gardere, Maman ve Sharir, 2013). Leadbeater (1997) tarafından geliştirilen toplum üyeleri, zorluklar, yaratıcılık, karmaşıklık ve bağlantılar kavramlarından oluşturdukları ilkeler hem okul danışmanlarının sosyal girişimcilik çabalarını değerlendirmek için oldukça yararlı bir yöntem sunmaktadır hem de bu tür çabalarını arttırmak isteyenlere ilkeler önermektedir.

Okul danışmanlığı alanında ergenlerde girişimcilik becerilerinin gelişmesine rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin katkısını değerlendirmek amacıyla okul yöneticileri, rehber öğretmenler ve sınıf öğretmenlerinden bilgi edinmek için üç ayrı danışma tekniği kullanıldığı bilinmektedir. İlk teknikte öğrencilere girişimcilikle ilgili bilgi verme, ikinci teknikte kişisel - sosyal düzenlemeler konusunda danışmanlık, üçüncü teknikte eğitimsel - mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık yapılmıştır. Üç kategoride kullanılan eğitimcilerin görüşleri öğrencilere girişimcilik hakkında bilgi sağlanmasının girişimcilik becerilerinin kazanılmasında yararlı bir metot olduğunu, kişisel ve sosyal düzenlemeler üzerine rehberlik ve psikolojik danışmanlık sunulmasının girişimciliğin geliştirilmesini kolaylaştırdığı bilinen toplumsal ilişkiler, kendini anlama ve daha iyi yönetim becerilerini önemli ölçüde kazandırdığını, eğitimsel ve mesleki düzenlemelerin yapıldığı rehberlik ve psikolojik danışmanlık faaliyetlerinin eğer öğrencilere yeteneklerinden ve potansiyellerinden yararlanmaları için yardım edilirse hem eğitimsel hem de mesleki olarak daha verimli ve daha girişimci olmalarına katkı sağladığını göstermektedir (Chinedum, Onwuasoanya ve Eze, 2012).

Psikolojik Danışmada Girişimcilik Eğitimi

Küreselleşen dünyada girişimciliğe ve girişimcilik eğitimine gösterilen ilgi giderek artmaktadır. Son dönemde girişimcilik kapsamında yoğun şekilde düzenlenen ulusal ve uluslararası konferans ve seminerler bireyleri, toplumları, ülkeleri girişimciliğe dahil olmada duyarlı hale getirme ihtiyacından doğmaktadır. Bunun ana nedeni ülkelerin ekonomisini güçlendirmede ve küreselleşme trendindeki hızlı yükselişi yakalamada en iyi ekonomik stratejilerden birinin girişimcilik olduğunun her geçen gün daha fazla farkına varılmasıdır. (Matley ve Westhead, 2005).

Literatürde girişimcilik eğitiminin çeşitli tanımları yer almaktadır. Guzmán ve Liñán'a (2005) göre girişimcilik eğitimi; çeşitli eğitim faaliyetleri ile girişimci davranışlarını gerçekleştiren katılımcılar geliştirmek ya da bu niyeti etkileyen girişimcilik bilgisini ve girişimci olma istekliliğini geliştirmeye çalışmaktır. Raposo ve Paço (2011)'ya göre girişimcilik eğitimi; bir kişinin hayatında fırsatları görebilme, yeni fikirler üretme, fırsatları takip etme becerisi ve gerekli kaynakları bulma, yeni bir firma kurma ve işletme, yaratıcı ve eleştirel bir şekilde düşünme yeteneğini geliştirmeyi içermektedir.

Paul (2005)'a göre, girişimcilik eğitimi gençlere serbest meslek ve bağımsızlık olanağı sağlayacak işlevsel eğitim sunma; yeni mezun olanlara, alışılmışın dışında iş fırsatları belirlemede yaratıcı ve yenilikçi olmalarına olanak sağlayacak uygun eğitim olanakları sağlama; ekonomik büyüme ve gelişim için katalizör görevi görme, belirli bir durumu gerçekleştirilebilir kılma, yoksulluk oranını düşürme, çalışan jenerasyon yaratma, kırsal alandan kente göçü azaltma, genç mezunlara küçük ve orta büyüklükte işletme kariyerlerini belirlemeye olanak sağlayacak yeterli eğitim ve desteği sağlama, gençlere ve yetişkinlere, giriştikleri herhangi bir işte ısrar etmelerine olanak sağlayacak sonuna kadar direnme cesaretini aşılama, geleneksel yapıdan modern endüstriyel ekonomiye geçişi kolaylaştırma amaçlarını gerçekleştirmek üzere oluşturulmaktadır (Sunday-Emmanuel, Betty-Adejoke, Victor-Olugbenga ve Lawrencia-Olatunde, 2012).

Saxena ve ark., (2014) girişimcilik eğitimi beceri geliştirme danışma programının boyutlarını hem eğitimciler hem de girişimciler için açıklayan bir model oluşturmuşlardır. Bu model ne, nasıl, kim ve nerede alt boyutlarından oluşmaktadır. “Ne” alt boyutu; girişimsel davranış ve zihin yapısını geliştirme; özgüven, öz-yeterlik ve liderlik sağlama; yaratıcılık, yenilik, ve “kalıpların dışına çıkabilme” becerisi; karmaşıklığı ve tahmin edilemeyen yönetebilme; temel iş ve mali beceriler “iş kültürü”; fırsat tanımlaması; yatırımları bulma, finanse etme ve büyütme; görüşme becerileri geliştirme; ilişkiler, ağlar ve sosyal sermaye oluşturmayı içermektedir. “Nasıl” alt boyutu; etkileşimli, öğrenme-merkezli pedagojiler; çok taraflı program ve projeler, durum çalışmaları, oyunlar, simülasyonlar, iş planı yarışmaları; görsellerin, dijital araçların ve multimedyanın çok kullanımı; yaparak/elle öğrenme; deneysel öğrenme/laboratuvarlar (deneme-yanılma); projeler, yeni başlayanlarla stajlar; mentorluk ve koçluk ve girişimcilerle etkileşimleri içermektedir. “Kim” alt boyutu; öğrenciler; öğretmenler ve okuldan ayrılanlar; yöneticiler; iş dünyasından ve diğer sektörlerden liderler; girişimciler; mentörler, koçlar ve danışmanlar; karar alıcıları içermektedir. Ve son olarak “Nerede” alt boyutu; resmi okul sistemleri (ilk, orta ve üçüncü); her seviyede; her dalda; zorunlu ve seçmeli dersler; gayri resmi sistemler (okuldan sonra ve diğerleri); yerel okullar ve eğitim kurumları; toplum merkezleri, sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları, bankalar vb. çalışma tabanlı eğitim programları, yaşam boyu öğrenmeyi içermektedir.

Psikolojik danışma yoluyla girişimciliğin gelişimini sağlamada en önemli faktörler bu konuda verilen eğitimlerin yaygınlaştırılması ve kişilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesidir. Girişimciliğin, genetik bir özellik olmanın yanında eğitim ve öğrenme sonucunda edinilen bir davranış değişikliği olduğu birçok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Girişimcilik eğitiminin bireyde gerçekleştirdiği kendini tanıma duygusunu, girişimci tanımlarında sıklıkla kullanılan cesaret, kararlılık ve zorluklardan yılmama gibi davranış özelliklerinin ortaya çıkmasını da etkilediği söylenebilir (Tağraf ve Halis, 2008). Eğitim yoluyla kararlılık, başarıma arzusu, hedeflere ve fırsatlara odaklanma, problem çözmede ısrarcılık, iç kontrol odaklılık gibi girişimcilere özgü bazı kişilik özellikleri de girişimci adaylarına öğretilmektedir (Arıkan, 2002).

2000'li yıllarda eğitimin girişimciliğin ortaya çıkmasındaki ve gelişmesindeki en önemli yardımcı faktörlerden biri olduğunun farkına varılmasıyla birlikte dünyanın birçok ülkesinde 2000'e yakın üniversitede girişimcilik derslerinin okutulduğu ve bu alanda bilimsel hakemli dergilerin yayınlandığı bilinmektedir (Finkle ve ark., 2006).

Literatürde üniversite düzeyinde yer verilen eğitimin girişimciliğin geliştirilmesine dolaylı ve dolaysız yoldan katkı sağlayabildiği ifade edilmektedir. Rasmussen ve Sorheim (2006) üniversitelerin araştırmaların ticarileştirilmesi yoluyla ve yeni girişimler için tohum atarak girişimciliğin gelişimine doğrudan katkıda bulunurken, girişimci adaylarına verilen eğitimler ile de dolaylı yoldan fayda sağladıklarını belirtmektedir. Bu doğrultuda Li (2006) da, üniversite yılları süresince, potansiyel girişimcilerin daha iyi yetiştirilmelerine yönelik girişimci hedeflerin belirleyicilerini anlamak için gereken koruma ve girişimcilik doğrultusunda eğitimin, genç bireylerin büyük hedeflerini etkilediğini ileri sürmektedir.

Günümüzde girişimcilik eğitime Amerika'da ve Avrupa'da ilk ve orta dereceli okullarda yer verilirken; Türkiye'de ise girişimcilik eğitimi çoğunlukla üniversite düzeyinde gerçekleşmektedir. Türkiye'de 2000'li yıllardan önce girişimcilik üzerine yapılmış çalışma bulunmamasına karşın son yıllarda bu konuda yapılan çalışmalar artış göstermektedir. Ülkemizde öğretim programları açısından durum değerlendirildiğinde iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin içerik olarak girişimcilik eğitime en fazla yer veren bölümler olduğu (Çetinkaya-Bozkurt ve Alparslan, 2013) ancak sosyal bilimler ve eğitim bilimleri bölümlerinde girişimcilik konusuna neredeyse hiç yer verilmediği görülmektedir. Ülkemizde Ufuk 2020 gelişim hedefleri kapsamında çalışmalar hızlanmış görülmektedir ve Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik bilim dalı yüksek lisans ve doktora programlarında yaratıcılık, yenilikçilik ve girişimcilik dersi alanda ilk olarak verilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada yapılan literatür taraması sonucunda dünyada daha öncelere başlamış olmasına rağmen ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik alanında 1990lardan bu yana yaratıcılık kavramının ve yaratıcı ergenlerin durumlarının incelendiği, ancak girişimcilik çalışmalarının yeni gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Psikolojik danışma hizmetleri ile bireylerin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri ve gerektirdiği özelliklere ne düzeyde olduğunun tespit edilebileceği, bireylerin doğuştan sahip oldukları gizil potansiyellerini fark etmelerini ve geliştirmelerini amaçlayan doğası gereği psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin ülkemizde yaratıcılık ve girişimcilik çalışmalarının ve düzeyinin gelişmesinde önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaratıcılığın geliştirilebileceği, girişimciliğin öğrenilebileceği, kişinin yaratıcı potansiyelinin ortaya çıkması ve girişime dönüştürebilmesi için destekleyici çevre koşullarının var olması gerektiği saptanmıştır. Psikolojik danışma sürecinin ve kurulan karşılıklı ilişkinin yaratıcı bir doğası olduğu, literatürde kabul gören mevcut danışmanlık becerilerine yaratıcı tekniklerin, şiir, yazı, hareket, dans, drama, müzik, mizah, görsel sanatlar, geleneksel ve sosyal medya unsurlarının eklenmesiyle sürecin geliştirilebileceği görülmüştür. Gladding (2011) yaratıcılığın akıllıca, verimli ve aktif şekilde kullanılması yoluyla daha fazla danışana yardımcı olunabileceğini, danışmanların ve danışanların üretken olmayan davranışlardan kaçınabileceklerini ve böylece ruh sağlığını, iyi olmayı teşvik edici eylemlerde bulunulabileceklerini belirtmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik programlarında öğrenim gören lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin hem eğitim aşamasında hem de meslek hayatlarındaki danışmanlık uygulamalarında yaratıcı becerileri aktif ve verimli şekilde kullanmalarına yardımcı olmak için üniversite öğretim planlarına teorik ve uygulamalı yaratıcılık eğitimi dersleri dahil edilmesi önerilmektedir.

Ülkemizde küçük yaştan itibaren girişimci faaliyetleri destekleyebilmek için ilk ve orta dereceli okullarda girişimcilik eğitim programları düzenlenmelidir. Bunun yanı sıra genel olarak eğitim bilimleri ve özel olarak rehberlik psikolojik danışmanlık lisans ve lisansüstü öğrencilerine yönelik geliştirilecek girişimcilik eğitim programlarının ve verilecek girişimcilik derslerinin hem birer öğretmen adayı hem de birer psikolojik danışman adayı

olarak meslek elemanlarının verimliliklerine ve mesleki doyumlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaratıcılık ve girişimcilik yeteneği; yardım etme sanatını icra eden psikolojik danışmanların hem bireysel hem de grupla psikolojik danışma süreçlerinde terapötik ilişkinin sürdürülmesi için ihtiyaç duyacakları çok önemli gereksinimlerdendir. İnsana yardım mesleklerinde; sadece bir tek doğrunun olmadığı, alanda çalışan her profesyonelin süreç içerisinde temel danışma kuramlarından hareketle kendi tarzını oluşturduğu da dikkate alındığında, psikolojik danışma disiplininin uygulanabilir yaratıcı ve girişimci uygulamalara sürekli olarak ihtiyaç duyacağı öngörülmektedir.

Referanslar

- Acıbozlar, Ö. (2006). Yönetici Hemşirelerin Karar Verme Stratejileri ve Yaratıcılık Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akyüz, K. C.; Gedik, T.; Akyüz, İ. ve Yıldırım, İ. (2006). Rize İlindeki Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Yeteneklerinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1,) 233-246.
- Arıkan, S. (2002). *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aslan, A. E. (1989). Yaratıcı Düşünce Yeteneğine Sahip Ergenlere Danışmanlığa İhtiyaç Duydukları Problem Alanları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, E. (1998). Creativity Education, 10th International Creativity and Innovation Network Conference, Cincinnati: Ohio.
- Aslan, E. (2000). Yaratıcı Bir Çocuk Yetiştirmek. Power of Creativity In Business. The First Series of Interactive Conferences on Creativity in Turkey.2nd year. Proceedings. (102-110). Halim Ergunalp (Ed.). Bilge Yön International & Eventus.

- Aslan, A. E. (2004). A Research on The Relationship Between Critical Thinking, Creativity and Personality Traits. International 2nd Balkan Education Congress. Trakia University & Stara Zagora Education Faculty. ISBN:9753740654.
- Aslan, A. E.; Aktan, E. ve Kamaraj, I. (1997). Okul Öncesi Eğitiminin Yaratıcılık Yeteneği ve Yaratıcı Problem Çözme Becerisi Üzerine Etkisi, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 9, 37-48.
- Aslan, A. E. ve İmamoglu, S. (2009). Attachment styles in gifted children: Can creativity be correlated?. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Bahar/Mayıs.17: 18-38.
- Aslan, A. E., ve Puccio, G. (2006). Developing and Testing A Turkish Version of Torrance Tests of Creative Thinking: A Study of Adults. *Journal of Creative Behavior*, Massachusetts:40 (3), 163-178.
- Akyıldız, H. (1994). *Öğrenme Sürecine İlişkin Kuramsal Açıklamalar*. İzmir: Neşa Ofset.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: Jason Aronson.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity*. New York: Harper.
- Börü, D. (2006). *Girişimcilik Eğilimi: M. Ü. İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.
- Cevasco A. M.; Kennedy, R. ve Generally, N. R. (2013). A Comparison of the Effects of Music Therapy Interventions on Depression, Anxiety, Anger, and Stress on Alcohol-Dependent Clients: A Pilot Study. *Music and Medicine* 5 (3), 136-144.
- Chandler, C. K. (2012). *Animal assisted therapy in counseling*. Routledge.
- Chinedum, U. A.; Onwuasoanya, P. ve Eze, J. (2012). Perceived Impact of Guidance and Counseling Services on the Development of Entrepreneurial Skills for Sustainable Livelihood among Students. *Online Submission*.
- Covington, H. (2001). Therapeutic music for patients with psychiatric disorders. *Holistic nursing practice*, 15(2), 59-69.

- Çarıkcı, İ.H. ve Koyuncu, O. (2010). Bireyci-Toplumcu Kültür ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 1-18.
- Çetinkaya-Bozkurt, Ö. ve Alparslan, A. M. (2013). Girişimcilerde Bulunması Gereken Özellikler ile Girişimcilik Eğitimi: Girişimci ve Öğrenci Görüşleri, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 7-28.
- Dannhauser, M. J. (2013). The use of clay therapy in young children from divorced homes in Klein Windhoek, Namibia.
- Duffy, T. (2007). Promoting relational competencies in counselor education through creativity and relational-cultural theory. *Journal of Creativity in Mental Health*, 2(1), 47-60.
- Dunn-Snow, P. ve Joy-Smellie, S. (2000). Teaching art therapy techniques: Mask-making, a case in point. *Art Therapy*, 17(2), 125-131.
- Ellis, A. (2004). *Rational emotive behavior therapy: It Works for me – it can work for you*. Amherst, NY: Prometheus Books.
- Epston, D. ve White, M. (1990). *Narrative Means to a Therapeutic End*. New York, NY: Norton, W. W. and Company,.
- Finkle, T. A.; Kuratko, D. F. ve Goldsby, M. G. (2006). An Examination of Entrepreneurship Centers in The United States: A National Survey, *Journal of Small Business Management*, 44(2), 184-206.
- Freud, A. (1936). *The ego and the mechanisms of defense*. New York: International Universities Press.
- Frey, D. H. (1975). The anatomy of an idea: Creativity in counseling. *Personnel and Guidance Journal*, 54, 23–27.
- Friedman, E. H. (1991). Bowen theory and therapy. In A. S. Gurman & D. P. Kniskern (Eds.), *Handbook of family therapy*, 2, 134–170. New York: Brunner/ Mazel.

- Gardere, J.; Maman, Y. ve Sharir, D. (2013). School Counseling and Social Entrepreneurship, *International Journal of Pedagogical Innovations*, 1(1), 43-46.
- Gladding, S. T. (1979). The creative use of poetry in the counseling process. *Personnel & Guidance Journal*, 57(6), 57-59.
- Gladding, S. T. (2005). *Counseling as an art: The creative arts in counseling* (3rd ed.). Alexandria, VA: American Counseling Association.
- Gladding, S. T. (2008) The Impact of Creativity in Counseling, *Journal of Creativity in Mental Health*, 3(2), 97-104, DOI: 10.1080/15401380802226679
- Gladding, S. T. (2009). *Counseling: A comprehensive profession* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Gladding, S. T. (2011). Using Creativity and the Creative Arts in Counseling: An International Approach. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(35), 1-7.
- Goddard, T. (2010). Online Career Counselling: Developing a pedagogy for e-career learning, The Jiva Conference, Bangalore, India.
- Goldin, E.; Bordan, T.; Araoz, D. L.; Gladding, S. T.; Kaplan, D.; Krumboltz, J. ve Lazarus, A. (2006). Humor in counseling: Leader perspectives. *Journal of Counseling and Development*, 84(4), 397-404.
- Grace, E. O. E. ve Ihuoma, I. H. (2013). Relationship Between Counselling and Entrepreneurship Development Skills of Nigerian Final Year Undergraduates. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 120-127.
- Haley, J. (1986). *Uncommon therapy*. New York, NY: W.W. Norton.
- Hisrich, R. D. ve Peters, M. P. (2002). *Entrepreneurship*. USA: Mc Graw – Hill Irwin.
- Hobday, A. ve Ollier, K. (1999). *Creative Therapy with Children & Adolescents*. Atascadero, CA: Impact Publishers.
- Homeyer, L. E., ve Sweeney, D. S. (2011). *Sandtray therapy: A practical manual*. Routledge.

<http://www.impacttherapy.com/PDF/ImpTherapyFullset.pdf>, 10.03.2015.

<http://www.minddisorders.com/Br-Del/Creative-therapies.html#ixzz3TjW8Fa3U> , 08.03,2015.

<http://www.minddisorders.com/Br-Del/Creative-therapies.html#ixzz3Tkbwtwaa>, 08.03.2015.

Jacobs, E. (1992). *Creative Counseling Techniques: An Illustrated Guide*. Odessa, FL:PAR.

Jacobs, E. (1994). *Impact Therapy*. Odessa, FL: PAR.

Kaduson, H. G. ve Schaefer, C. E. (2000). *Short-term Play Therapy for Children*. New York, NY: The Guilford Press.

Leadbeater, C. (1997). *The Rise of the Social Entrepreneur*. London: Demos.

Li, W. (2006). Entrepreneurial Intention Among International Students: Testing a Model of Entrepreneurial Intention, paper presented at the annual meeting of the United States Association of Small Business and Entrepreneurial (USASBE), Arizona, January 12-15. <<http://usasbe.org/knowledge/proceedings/proceedingsDocs/USASBE2006proceedings-Li%20-%20Internat.pdf>>

Matley, H. ve Westhead, P (2005): Virtual teams and the rise of e-entrepreneurship in Europe, *International Small Business Journal*, 12(3), 353-365.

Murray, P. E. ve Rotter, J. C. (2002). Creative counseling techniques for family therapists. *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 10 (2), pp.203-206.

Neck, D. A. (1997). *Career counselling competencies*. New York: Academic Press.

Paul, E. O. (2005): Entrepreneurship education in Ezenms Priscilla N, Paul Elizabeth O; Anioke Beatrice O, Godwin A.G, Okwuolise Chikwe, A. Elechi, Henri U. Anih.(eds) *Entrepreneurship in Vocational Education*. OZYBEL Publishers, Enugu.

Raposo, M. ve Paço, A. (2011). Entrepreneurship education: Relationship between education and entrepreneurial activity, *Psicothema*, 23(3), 453-457.

Rasmussen, E. A. ve Sorheim, R. (2006). Action Based entrepreneurship education, *Technovation*, 26, 185-194.

- Relf, P. D. (2006). Agriculture and health care: the care of plants and animals for therapy and rehabilitation in the Un. In *Farming for health*. 309-343.
- Rogers, C. R. (1951). *Client-centered therapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rubin, J. A. (2001). *Approaches to art therapy: Theory and technique*. 2nd edition. Philadelphia, PA: Brunner-Routledge.
- Savieski, F. (2004). Örgütsel yaratıcılığı etkileyen faktörler üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sawyer, R. K. (2006). *Explaining creativity: The science of human innovation*, Oxford, England: Oxford University Press.
- Saxena, S. K.; Tiwari, A.; Saksena, K. ve Dixit, A. (2014). Training and Counseling Interventions for Sustaining Entrepreneurship, 3rd International Conference on Management, Humanity and Economics (ICMHE'2014), Dubai (UAE)
- Sharf, R. S. (2008). *Theories of psychotherapy and counseling: Concepts and cases* (4th ed). Belmont, CA: Wadsworth.
- Sharon, W. G. (2005). *An Introduction to Medical Dance/Movement Therapy: Health Care in Motion*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers,
- Sherwood, P. (2004). *Healing Art of Clay Therapy*, The.
- Smith; A. L. (2011) Teaching a Course on Creativity in Counseling: Ideas for Counselor Educators, *Journal of Creativity in Mental Health*, 6:2, 149-165, DOI: 10.1080/15401383.2011.579875.
- Sunday-Emmanuel, O.; Betty-Adejoke, K.; Victor-Olugbenga, O. ve Lawrenca-Olatunde, O. (2012). Entrepreneurial Intention Among Business and Counseling Students in Lagos State University Sandwich Programme, *Journal of Education and Practice*, 3:14, 64-72.

- Tağraf, H. ve Halis, M. (2008). Üniversitelerdeki Girişimcilik Eğitiminin Girişimsel Öz Yetkinlik Algısı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 3(2), 91–111.
- Vuorinen, R. ve Sampson, J. (2009). Ethical guidelines for e-guidance delivery and usage. Retrieved from the internet at http://www.egos-cip.eu/sites/default/files/D3.1%20Ethical%20guidelines%20for%20eguidance%20delivery%20and%20usage_1.pdf on October 1, 2010.
- Warren, B. (2008). *Using the creative arts in therapy and healthcare: A practical introduction*. Routledge.
- Wilkins, P. (1995). A creative therapies model for group supervision of counselors. *British Journal of Guidance and Counseling*, 23, 245–257. doi:10.1080/03069889508253009.
- Wright, P. A. (2009). *Who let the dogs in: a narrative examination into the need for animal assisted intervention based programming for youth residential treatment centers* (Doctoral dissertation, Lethbridge, Alta.: University of Lethbridge, Faculty of Education).
- Yavuzer, H. (1996). *Yaratıcılık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.